

УДК 332.146.2

Сурай А.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Черкаський державний технологічний університет

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МОНІТОРИНГУ ДІЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ: ІНДЕКС РІВНЯ РОЗВИТКУ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗРІЗІ

У статті здійснено спробу запропонувати методику аналізу ділового середовища України, яка би корелювала саме з її культурно-ментальними особливостями, виходила з емпіричної бази, що надають вітчизняні організації державного та приватного секторів економіки. В межах методики запропоновано 8 етапний алгоритм оцінки рівня розвитку ділового середовища регіонів України на базі 40 відібраних та обґрунтованих показників, які охоплюють 7 основних сфер та відображають різні аспекти функціонування ділового середовища. Під час аналізу використано групу методів аналізу: метод рейтингування, кластерний та графічний аналіз, метод експертних оцінок. Отримані результати, що мають графічну та формульну інтерпретацію дадуть можливість усвідомити стан, проблеми, перспективи їх подолання, окреслити напрями подальшого розвитку та можливості підтримки ділового середовища в регіональному контексті.

Ключові слова: ділове середовище, моніторинг, методика, рівень розвитку, регіональний погляд, індекс.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОНИТОРИНГА ДЕЛОВОЙ СРЕДЫ УКРАИНЫ: ИНДЕКС УРОВНЯ РАЗВИТИЯ В РЕГИОНАЛЬНОМ РАЗРЕЗЕ

Сурай А.С.

В статье предпринята попытка предложить методику анализа деловой среды Украины, которая бы коррелировала с ее культурно-ментальными особенностями, исходила из эмпирической базы, предоставляемой отечественными организациями государственного и частного секторов экономики. В рамках методики предложено 8 этапный алгоритм оценки уровня развития деловой среды регионов Украины на базе 40 отобранных и обоснованных показателей, которые охватывают 7 основных сфер и отражают различные аспекты функционирования деловой среды. При анализе использована группа методов анализа: индексный метод анализа, рейтинговый метод, кластерный и графический анализ, метод экспертных оценок. Полученные результаты, имеющие графическую и формульную интерпретацию, дадут возможность осознать состояние, проблемы, перспективы их преодоления, наметить направления дальнейшего развития и возможности поддержки деловой среды в региональном контексте.

Ключевые слова: деловая среда, мониторинг, методика, уровень развития, региональный взгляд, индекс.

METHODICAL BASES OF MONITORING THE BUSINESS ENVIRONMENT OF UKRAINE: THE DEVELOPMENT LEVEL INDEX IN THE REGIONAL SECTION

Surai A.

The article attempts to offer a methodology for analyzing the business environment of Ukraine, which would correlate with its cultural and mental characteristics, proceeded from the empirical base provided by domestic organizations of the public and private sectors of the economy. Within the framework of the methodology, an eight-stage algorithm for assessing the level of development of the business environment of the regions of Ukraine was proposed on the basis of 40 selected and justified indicators that cover 7 main spheres and reflect various aspects of the business environment. The analysis used a group of analysis methods: the rating method, cluster and graphical analysis, the method of expert assessments. The results obtained, having a graphic and formulaic interpretation, will provide an opportunity to understand the state, problems, prospects for their overcoming, outline directions for further development and support the business environment in the regional context.

Keywords: *business environment, monitoring, methodology, level of development, regional view, index.*

Постановка проблеми. Україна є значною за територією і надзвичайно різноплановою країною за культурно-ментальними особливостями ведення бізнесу в різних її регіонах. У зв'язку з цим вимагає пояснення питання, яким чином стиль та культура ведення бізнесу, впливають на систему, яка функціонує на іншому рівні. Розробка методики аналізу національного ділового середовища має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення, і пов'язано з виділенням рівня розвитку та особливостей ділового середовища в різних регіонах країни та створення цілісної картини ділового середовища країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості та закономірності функціонування ділового середовища в різних країнах світу висвітлено у працях таких зарубіжних учених як Отт Урсула [1], Ф. фон Хайск [5], А. Чухно [6] та ін. Формування ділового середовища в контексті розвитку інформаційного середовища вивчали С. Шкарлет [7], О. Фінагіна [4]. Ділове середовище розглядали через призму культурно-ментальних зрушень Р. Льюис [8]. Сучасні автори – такі як І. Мазур [2], І. Ворончак [1] та інші доповнюють і розкривають окреслену проблематику.

Мета статті. Метою статті є розробка методики аналізу рівня розвитку ділового середовища регіонів України та проведення комплексної оцінки ділового середовища. Результати оцінки створять умови для проведення регіонального порівняння, дадуть змогу обґрунтувати результати, що отримані, розробляти та впроваджувати політику як регіонального так і державного рівня, відповідну специфічним особливостям кожної території або регіону.

Виклад основних результатів дослідження. В попередніх дослідженнях автора була здійснена спроба оцінити рівень розвитку ділового середовища країн на світовій арені. Були відібрані 9 індексів, які в комплексі, своїм компонентним складом, не дублюють один одного, а доповнюють, таким чином віддзеркалюють та надають певну кількісну характеристику кожній з граней такого багатоваріантного явища як ділове середовище. Слідуючи запропонованій автором методиці (на базі 9 світових індексів) розрахований інтегральний індекс рівня розвитку для 70 країн світу в динаміці 5 років (2011-2015 р.р.) [3, с. 67-80].

В даній статті фокус дослідження буде направлений саме на ділове середовище України у всьому його регіональному різноманітті. Яке ж місце в даному рейтингу обіймає Україна сьогодні?

На рисунку 1 представлений рейтинг (розкид значень від 1 до 70, причому 1 – це перше місце, що демонструє найбільш позитивний статус країни в контексті кожного з індексів).

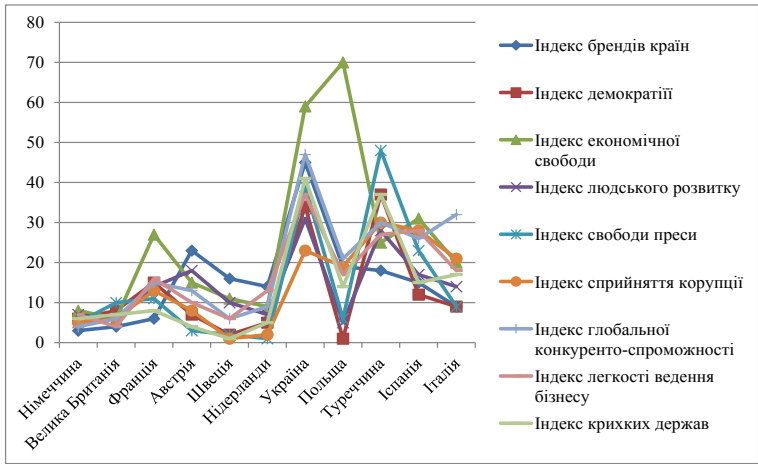

Рис. 1. Рейтинг країн європейської моделі ділового середовища за 9-ма світовими індексами в 2015 році

Щоб не обмежувати сприйняття позиції України тільки Європейською моделлю ділового середовища, представимо в графічному вигляді рейтинг вибраних країн (Україна, Польща, Канада, Чад) за 9-ма світовими індексами, що в більшій мірі відображають ділове середовище даної країни. Причому країни обрані не випадково: Польща є країною з досить близькою до України економіко-політичною історією і, відповідно, проблематикою. Канада має найбільшу в світі діаспору Укрainців. Чад обраний нами як антиприклад, стереотипна країна з економікою, що перебуває в стані крайнього занепаду.

Як видно з рисунку 2, Україна не досить далеко відірвалася від Чаду за всіма індексами, в той час як поступається в значній мірі Канаді та Польщі. Єдиним виключенням є індекс економічної свободи, за яким Польща обіймає 70 місце, Чад 62 місце, Україна 59 місце, Канада – 3 місце.

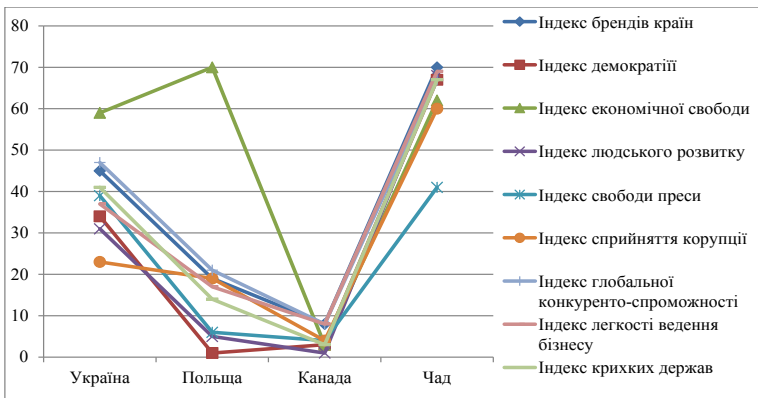

Рис. 2. Рейтинг вибраних країн за 9-ма світовими індексами в 2015 році

Часовий тренд коливань індексних компонентів функціонування ділового середовища України за період 2011-2015 р.р. представлений на малюнку 4.3.

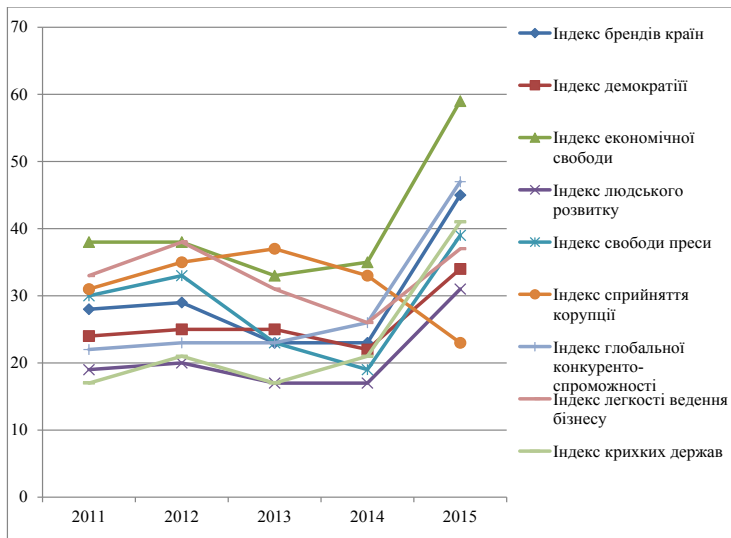

Рис. 3. Динаміка індексних компонентів функціонування ділового середовища України за період 2011-2015 рр.

Але на нашу думку, використання світових індексів для досконалого аналізу ділового середовища України є вкрай недостатнім і не дасть можливості усвідомити стан, проблеми, перспективи їх подолання, окреслити напрями подальшого розвитку та можливої підтримки ділового середовища в регіональному контексті. Україна є значною за територією і надзвичайно різноплановою за культурно-ментальними особливостями ведення бізнесу в різних її регіонах. Це обумовлює необхідність запропонувати унікальний метод аналізу ділового середовища України, який би корелював саме з її культурно-ментальними особливостями, виходив з емпіричної бази, що надають вітчизняні організації державного та приватного секторів економіки.

На думку автора моніторинг ділового середовища регіонів може бути виконаний на основі показників Державного управління статистики з регіональної розшифровкою, наявних у вільному доступі. Статистика Держкомстату дозволяє дати кількісну оцінку 7 сферам, що утворюють ділове середовище: економічній, соціальній, політичній, правовій, інституційній, інформаційній та екологічній. Кожну із сфер характеризуватимуть показники, які нам може запропонувати сучасна статистика, яких в загальній кількості налічується 40, але в даному дослідженні ми вимушені відмовитися від їх перерахування, так як основною метою є презентація методики оцінки рівня розвитку ділового середовища.

Ще одним з аргументів є мінливість статистичних даних, в той час як методика працюватиме з гнучким набором вихідних даних. Слід відмітити, що для моніторингу ділового середовища з визначення напрямків і масштабу державної участі в розвитку регіонів проблемною гілкою являється те, що не всі з перерахованих показників наводяться в регіональному розрізі. Це дещо звужує можливості кількісної оцінки ділового середовища та обумовлює деякі припущення та умовний характер окремих висновків. Крім того, Держкомстат вибірково наводить дані по деяким містам у складі районів та областей. В силу цього оцінка ділового середовища цих територій проблематична і практичного сенсу не має.

Алгоритм оцінки рівня розвитку ділового середовища регіонів України графічно відображений на рисунку 4.

Це складний багоступінний процес, що складається з 8 кроків, які охарактеризуємо нижче. Під час аналізу використано регресійно-кореляційний метод, індексний метод аналізу, метод рейтингування, кластерний та графічний аналіз, метод експертних оцінок.

Наведена методика є адаптацією запропонованої автором в попередніх дослідженнях методики визначення рівня розвитку ділового середовища країн світу (світова арена), виходячи з вітчизняних емпіричних даних в розрізі регіонів [10, с. 44-54].

1. Критеріальний відбір показників, які в комплексі, своїм компонентним складом, не дублюють один одного, а доповнюють, таким чином віддзеркалюють та надають певну кількісну характеристику кожній з сфер такого багатоваріантного явища як ділове середовище. Запропоновано 40 показників 7 сфер ділового середовища, що забезпечать комплексну характеристику явища.

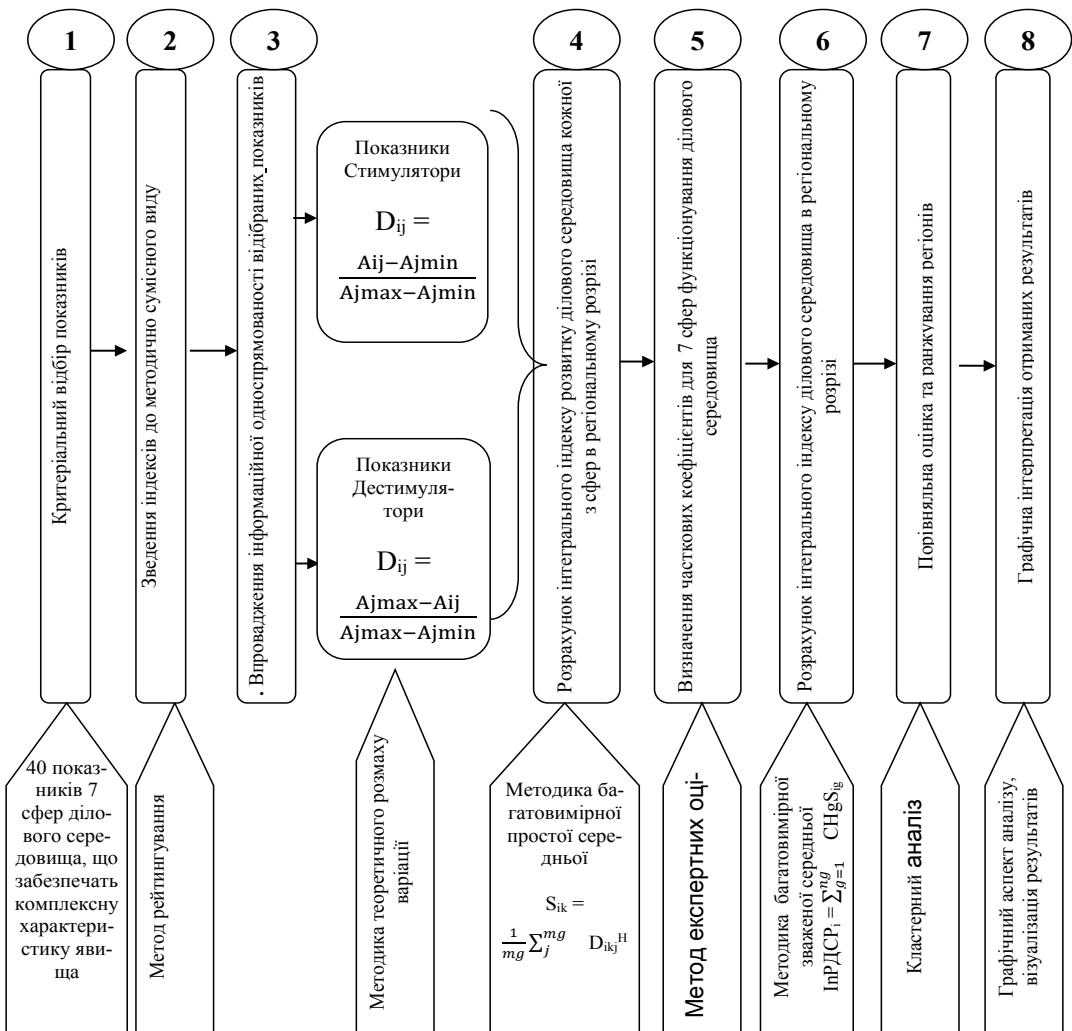

Рис. 4. Алгоритм оцінки рівня розвитку ділового середовища регіонів країни

2. Зведення індексів до методично сумісного виду для подальшої інтеграції. Оскільки, сукупність індексів, відібраних нами для оцінки рівня розвитку ділового середовища країни досить різномірна, в ній представлені абсолютні та відносні показники, виражені в натуральних та вартісних одиницях, а також у відсотках та одиницях (аналітичні коефіцієнти, питома вага), необхідне їх зведення до методично сумісного виду для подальшої інтеграції. З цією метою використовуємо метод рейтингування.

3. Впровадження інформаційної односпрямованості відібраних показників.

Усі відібрані нами індекси, які відображають різні грані розвитку та функціонування ділового середовища країни з метою отримання інформаційної односпрямованості необхідно розмежувати на стимулятори та дестимулятори, таким чином зв'язок рівня розвитку ділового середовища країни з стимулятором буде прямим, а, відповідно з дестимулятором виявляється зворотним. В нашому випадку стимулятори та дестимулятори виокремлюються в середині кожної з виділених та запропонованих нами 7 сфер ділового середовища.

Цей алгоритм можливо реалізувати використовуючи індексний метод та метод рейтингування. В випадку з аналізом рівня розвитку ділового середовища країн світу ми використовували метод рейтингування. Необхідно визнати, що він поступається в точності індексному методу. Це обумовлено тим, що індексний метод вимагає присутності у вибірці усіх її компонент для подальшого розрахунку її окремого внеску в результуючу. А метод рейтингування, хоч і є менш точним, але дозволяє оперувати не виключно всіма). Таким чином, розробляючи методику для вітчизняних умов ми включаємо у виборку всі без виключення регіони – що відіграють роль компонентів в індексному методі, це дасть нам змогу досягти високої точності розрахунків, а відтак і високої достовірності висновків. З цією метою ми пропонуємо використати методику теоретичного розмаху варіації.

3.1. Щодо показників-стимуляторів застосовуємо формулу:

$$D_{ij} = \frac{A_{ij} - A_{j\min}}{A_{j\max} - A_{j\min}}$$

3.2. Щодо показників-дестимуляторів застосовуємо формулу:

$$D_{ij} = \frac{A_{j\max} - A_{ij}}{A_{j\max} - A_{j\min}}$$

де D_{ij} – нормоване значення j -го часткового показника по i -му регіону;

A_{ij} – фактичне значення j -го часткового показника по i -му регіону;

$A_{j\max}$, $A_{j\min}$ – максимальне та мінімальне значення j -го часткового показника.

4. Розрахунок інтегрального індексу розвитку ділового середовища кожної з сфер в регіональному розрізі. Розрахунок індексу за кожним з показників-індексів за кожною з 7 груп показників здійснено за методикою багатовимірної простої середньої:

$$S_{ig} = \frac{1}{mg} \sum_j^{mg} D_{ikj}^H$$

де S_{ig} – узагальнений показник g -ї сфери часткових показників ділового середовища по i -му регіону;

D_{ikj}^H – нормоване значення j -го часткового показника g -ї сфери по i -му регіону;

g – номер сфери показників, в нашому випадку $g = 1, 7$;

m_k – кількість показників g -ї сфери;

j – j -й індикатор g -ї сфери.

Таким чином, отримані проміжні значення в розрізі регіонів будуть нами сформовані у сім груп-сфер з метою подальшого розрахунку показників рівня розвитку ділового середовища для кожної сфери в розрізі регіонів країни.

5. Визначення часткових коефіцієнтів для запропонованих нами 7 сфер функціонування ділового середовища окреслюються в результаті методу експертних висновків науковців в даній сфері, топ-менеджменту бізнес-структур.

6. Розрахунок інтегрального індексу ділового середовища в регіональному розрізі (інтегральний аспект аналізу ділового середовища).

Інтегральний індекс рівня розвитку ділового середовища i -го регіону (InPDCP_i) отримаємо в результаті розрахунку по методиці багатовимірної зваженої середньої:

$$\text{InPDCP}_i = \sum_{g=1}^{ng} \square \text{CHgS}_{ig}$$

де, CHg – ваговий коефіцієнт g -ої сфери ДС, $= \sum_{g=1}^{ng} \square \text{CHg} = 1,7$

7. Порівняльна оцінка та ранжування регіонів відповідно до значення інтегрального індексу розвитку ділового середовища (кластерний аспект аналізу ділового середовища країн світу). На даному етапі вважаємо доцільним використати один з видів кластерного аналізу. З цією метою здійснюється групування на кластери рівня розвитку ділового середовища регіону (ми пропонуємо 5 кластерів для регіонів, які демонструють: високий, помірний, середній, низький, найнижчий рівні розвитку). При чому в межах кластерного аналізу не допустимо просте математичне ділення інтервальні межі інтегрального індексу розвитку ділового середовища країни на однакові ділянки. Для кожного окремого випадку розраховується свій крок та відповідні йому інтервальні ділянки, що значно підвищує якість кластерного аналізу.

8. Графічна інтерпретація отриманих результатів.

Таким чином, слідуючи запропонованій методиці, можливо отримати графічно та формульно інтерпретовані результати, що дадуть можливість усвідомити стан, проблеми, перспективи їх подолання, окреслити напрями подальшого розвитку та можливості підтримки ділового середовища в регіональному контексті.

1. Ворончак І. О. Регіональні аспекти розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні: методологія та практика оцінювання / І. О. Ворончак. // *Економіка. Управління. Інновації*. – 2013. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_2_17.

2. Мазур І.І. Тінізація економіки України в сучасних умовах / І.І. Мазур // *Вісник донецького національного університету*. – 2011. – Том 2. – С. 52-57. (Серія економіка і право).

3. Сурай А.С. Оцінювання рівня розвитку ділового середовища: глобальний та регіональний аспекти / А.С. Сурай // *Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету*. – Вип. 42 – Ч. 2. – Серія «Економічні науки». – Черкаси: ЧДТУ, 2016. – С. 67-80.

4. Фінагіна О. В. Соціальні трансформації та особливості їх інституціоналізації в українському суспільстві / О. В. Фінагіна, В. В. Поддубняк // *Управління проектами та розвиток виробництва*. – 2011. – № 4. – С. 142-146

5. Хайек. Ф. А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. – М.: Изд-во «Новости» при участии изд-ва «Catallaxy», 1992. – 304 с.

6. Чухно А. Інституціональна архітектоніка та інституціональна динаміка розвитку // *Економіка України*. – 2008. – № 7. – С. 137-143.

7. Шкарлет С.М. Інкорпорація домінант інформаційної економіки до механізму забезпечення сталого розвитку держави // *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. – 2014. – Т. 1. – № 13 (02). – С. 45-53.

8. Lewis R.D. *When cultures collide: Leading across cultures*. – Nicholas Brealey International, 2006. – 593 с.

9. Ott Ursula F. *The Influence of Cultural Activity Types on Buyer-Seller Negotiations: A Game Theoretical Framework for Intercultural Negotiations* // *International Negotiation*. – 2011. – Vol. 16. – P. 427-450.

10. Surai A.S. *The development index of the business environment: methodological and theoretical aspects* / Surai A.S. // «*The scientific heritage*». – № 10. – P. 2 – *ECONOMIC SCIENCES: Hungary, Budapest, 2017*. – P. 44-54.

E-mail: annasuray@mail.ru